

2012. In Bocholt dateren de otteropnames van de periode april-mei 2012. In beide gevallen ging het dus ook minstens om tijdelijke vestiging, toen hadden we echter slechts zekerheid over één dier. Daarnaast waren er in september-oktober 2012 de verkeersslachtoffers in Ranst en niet zo ver van de grens in het Nederlandse Asten. In 2013 bereikte ons nog een betrouwbare zichtwaarneming uit Bocholt en in 2014 nog in Munsterbilzen.

Zichtwaarnemingen worden vaak achterwege gelaten als het gaat om opsommingen van 'zekere' waarnemingen. Vaak ten onrechte. Ook nu weer is gebleken dat 'geruchten' best mogelijk op ware feiten kunnen steunen. Alleen zal het niet altijd zo vlot lukken om bevestiging te krijgen. Net daarom is het van belang om waarnemingen zo goed mogelijk te documenteren. Recent nog hebben we weet gekregen van een verkeersslachtoffer dat in het voorjaar van 2014 zou gevallen zijn in Bocholt. Het dier werd echter niet opgemerkt via de reguliere kanalen (Marternetwerk, waarnemingen.be) maar zou door onbekenden zijn meegenomen om te worden opgezet. Reconstructie van het verhaal en de beschikbare getuigenissen laten echter toe te besluiten dat het ook hier naar alle waarschijnlijkheid een otter moet zijn geweest.

'Operation Snow Tiger' in Sinaai beëindigd – Marternieuws 17

'Operation Snow Tiger' is een fascinerende BBC-reportage die in 2014 op Canvas werd uitgezonden. In dit project poogden onderzoekers, met behulp van cameravallen en slechts enkele gezenderde dieren, heel geduldig allerlei aspecten van de grotendeels onbekende levenswijze van de tijgers te ontrafelen. Het ging daarbij niet om grote (statistisch verwerkbare) aantallen, maar om goed gedocumenteerde ('anekdotische') vaststellingen bij een beperkt aantal dieren. Op basis van de vaststellingen konden plausibele verbanden en verklaringen inzake de populatiestructuur en de sociale organisatie naar voren geschoven worden. Verschillende van deze vaststellingen werden ook vertaald naar mogelijkheden voor bescherming en beheer.

Alle proporties in acht nemende, durven we stellen dat het onderzoeksopzet rond de boommarter in Sinaai tijdens de periode 2008-2014 hiermee heel veel analogie vertoonde. Dit najaar hebben we de onderzoeksactiviteiten definitief afgerond. Tijd voor een terugblik en een beknopte samenvatting van de bekomen resultaten.

Tot het einde van de jaren 90 was er geen duidelijkheid rond de status van de boommarter in Vlaanderen. Voortplanting was nog nergens aangetoond. De uiterst zeldzame vondsten van verkeersslachtoffers tot dan toe duiden op zwervende dieren. In juli 2000 werd echter een eerstejaarsmannetje dood gevonden langs de Weimanstraat in Sinaai. Op dat moment van het jaar bevinden eerstejaarsdieren zich met zekerheid nog in het ouderlijk territorium. In juni 2004 sneuvelde op hetzelfde traject een zogend wijfje en kort nadien werden er jongen gefilmd door Paul Vercauteren. Hierdoor werd Sinaai de eerste locatie in Vlaanderen waar voortplanting van boommarters onweerlegbaar werd vastgesteld.

Een test met een fotoval in 2007 leverde het gewenste resultaat op. Vanaf het najaar van 2008 werd van start gegaan met intensief fotovalonderzoek in het gebied. Omdat het gebied in Sinaai zo sterk afwijkt – klein, geïsoleerd en met versnipperde bosjes – van wat toen klassiek als boommarterbiotoop werd beschouwd, rezen heel wat vragen over terreingebruik, voortplanting, territoriumgedrag en duurzaamheid van de lokale populatie. Zo leek het volledige gebied op basis van literatuurgegevens uit buitenlands onderzoek net voldoende voor één voortplantingsterritorium te zijn. In de zomer van 2010 zijn we daarom van start gegaan met zenderonderzoek in combinatie met het fotovalonderzoek. In totaal hebben we zes boommarters

gezenderd: drie adulte vrouwtjes, twee jonge mannetjes en één volwassen mannetje. Daarnaast konden een aantal individueel goed herkenbare boomarters gedurende lange tijd opgevolgd worden via de fotovalen.

Valère wordt verdoofd en krijgt een halsbandzender (foto INBO)

Opvolging van ongezenderde boommarters aan de hand van individueel verschillende en duidelijk herkenbare keelvlekkenpatronen (foto INBO)

Het zenderonderzoek verschaftte ons heel wat nieuwe inzichten. Meermaals hebben we moeten vaststellen dat de boommarters van Sinaai er lichtjes andere gewoontes op nahielden dan wat uit buitenlands onderzoek verwacht kon worden.

De eerste verrassing liet niet lang op zich wachten: de Moervaart die het gebied dwarste leek een logische territoriumgrens, maar zendermarter Eufraasie dacht daar duidelijk anders over: de waterloop werd meermaals per week overgezwommen, zelfs in de winter.

In 2013 brachten maar liefst drie vrouwtjes een nest groot in het studiegebied dat slechts een 300-tal hectare groot is, waarvan een 250-tal hectare als bos kunnen beschouwd worden. Er liepen die zomer minstens 9 boommarters rond in het gebied. Ook in de zomer van 2014 waren minstens 9 individuen permanent aanwezig.

De verschillende dagrustplaatsen die door de drie wijfjes gebruikt werden kunnen we opdelen in een aantal categorieën: klimopbomen, naaldhoutkruinen, boomholtes, massieve kroon- en stamhoutstapels, (braam)struwelen, ruigtevegetaties (waaronder ook riet en zeggevelden) en vogelnesten. Zelfs een maïsakker werd gebruikt als dagrustplaats en speelplaats voor de jongen. De wintergroene schuilplaatsen in de vorm van fijnspar kruinen en weelderige klimopbomen waren bijzonder in trek, net zoals de massieve kroon- en stamhoutstapels bij guur weer.

Enkele typische dagrustplaatsen: weelderige klimopbomen en massieve kroon- en stamhoutstapels (foto's INBO)

Als nestplaats werden enkel boomholtes gebruikt, meestal oude hopen van groene of zwarte specht. Omdat grote delen van het gebied bestaan uit (voormalig) hakhout is het aanbod en de diversiteit aan holle bomen beperkt. De talrijk aanwezige oude cultuurpopulieren (zowel dood als levend) vormen hierop een uitzondering. Het mag dan ook niet verwonderen dat de meeste boommarternesten in het gebied zich in cultuurpopulieren bevinden. Daarnaast werd ook een grauwe abeel en een grote opgaande schietwilg gebruikt. Vaak wordt gesteld dat boommarternesten zich bevinden in bomen die via de kruinen contact hebben met andere bomen, zodat er steeds een vluchtroute via de kruinen is. In Sinaai hebben we nestbomen gevonden waar dit duidelijk niet het geval was, het ging dan ondermeer om bomen waarvan de kruin afgebroken was. Bij Eufrasie en Madeleine konden we in 2013 vaststellen dat ze hun jongen een aantal keer verhuisden van boom. Opmerkelijk bij Eufrasie was het gebruik van een open holte als nestplaats in een periode met droog weer. Bij nat weer werden de jongen opnieuw verhuisd. Eén van de twee verhuisbomen van Madeleine was een populier die deel uitmaakte van een zeer ijle en open populierenplantage zonder onderetage.

Een van de nestbomen van Eufrasie: de jongen bevinden zich in de afgekraakte top in een open holte (foto INBO)

Eufrasie met twee jongen in de nestholte, gezien door de monitor van een boomcamera (foto INBO)

Eufrasie steekt haar kop uit de nestholte (foto Paul Vercauteren)

Het nest van Madeleine in een ijle populierenplantage zonder onderetage (foto INBO)

Een andere opmerkelijke vaststelling was dat bij geen enkele nestboom in 2013 zichtbare latrines werden gevonden. Louter op het zicht (zonder telemetrie) was het nooit gelukt om de nestbomen van 2013 als zodanig te herkennen. De aanwezigheid van latrines in de takoksels wordt klassiek beschouwd als een kenmerk van boommarternestbomen. De afwezigheid van die zichtbare latrines bemoeilijkt uiteraard het opsporen van de nestbomen. Toen de eerste nestboom van Madeleine – een dode populier – kort na het verhuizen van de jongen in twee stukken brak vonden we tussen de brokstukken vermolmd hout een grote latrine, duidelijk van een volwassen boomarter. De latrine van de moeder bevond zich dus IN de boom in plaats van aan de buitenkant, een gedrag dat met steenmarters geassocieerd wordt, niet met boommarters.

Door het zenderen van twee jonge mannetjes (Valère en Alain) zijn we ook wat betreft het dispersieproces bij boommarters wat wijzer geworden. Ook daarover is namelijk nog relatief weinig geweten, laat staan gedocumenteerd. Zowel Alain als Valère disperseerden pas in de lente (april-mei) volgend op het jaar van hun geboorte, als ze de leeftijd van één jaar bereikt hadden. De eigenlijke dispersie werd voorafgegaan door een periode van verkennende uitstapjes in verschillende richtingen. Tijdens die uitstapjes werd gebruikt gemaakt van piepkleine (sparren)bosjes – hoe ‘banaal’ ze er ook mogen uitzien – en boomrijke tuinen als stapstenen in een voor de rest overwegend kaal landschap. Alain werd uiteindelijk als verkeersslachtoffer dood teruggevonden op de Westerscheldetunnelweg in Terneuzen, op zo’n 21 km afstand (in vogelvlucht) van zijn geboortegebied. Het brede en drukke scheepvaartkanaal Gent-Terneuzen vormde blijkbaar geen probleem om over steken. Het wegverkeer daarentegen werd hem wel fataal.

Het bosje achteraan deze tuin bood tijdelijk onderdak aan Valère tijdens een van zijn uitstapjes voorafgaand aan de eigenlijke dispersie (foto INBO)

Geïsoleerd veldbosje met fijnsparren als dagrustplaats voor Alain (foto INBO)

Naast de info verkregen via deze gezenderde jonge mannetjes leverden ook de fotovallen waardevolle info op met betrekking tot het tijdstip van dispersie. Zo is de laatste datum waarop een bepaald jong werd gefotografeerd belangrijk omdat we dan zeker weten dat dispersie niet heeft plaatsgevonden voor dit tijdstip. Zo werden twee duidelijk herkenbare jongen uit de nesten van 2013 het laatst gefotografeerd op respectievelijk 28 oktober 2013 en 16 maart 2014. De jongen die we in hun eerste zomer reeds vonden als verkeersslachtoffer rekenen we uiteraard niet mee.

Twee jonge boommarters hebben zich lokaal gevestigd: Germaine en Georges. Germaine palmde een deel van het territorium van haar moeder (Eufrasie) in. Zij bracht op haar beurt jongen groot in het gebied waar zij zelf werd geboren. Ook Georges vestigde zich afgelopen zomer in het onderzoeksgebied, maar wel in een ander territorium aan het andere uiteinde van het onderzoeksgebied (1-3 km verder). In zijn ouderlijk territorium zwaaide immers het volwassen mannetje Firmin (mogelijk de vader van Georges) de plak.

Op de valreep slaagden we er in begin 2014 het volwassen mannetje Firmin te vangen. Dit mannetje kwam voor het eerst nadrukkelijk in beeld in de zomer van 2013 (keelvlekkenpatroon goed zichtbaar) maar is vermoedelijk hetzelfde exemplaar dat we in 2012 al enkele keren fotografeerden. De jaren daarvoor werden sporadisch (vermoedelijke) mannetjes vastgesteld via fotovallen en zichtwaarnemingen. Firmin had zijn leefgebied voor een groot stuk in een gebied dat wij helaas niet mochten betreden.

Het niet toegankelijk zijn van een deel van het onderzoeksgebied heeft het onderzoek naar de volwassen mannetjes en het boommarteronderzoek in het algemeen er niet gemakkelijker op gemaakt. Toch blijkt uit onze resultaten heel duidelijk dat Firmin als volwassen mannetje – in tegenstelling tot wat we aanvankelijk

verwachtten – niet het hele gebied gebruikt als territorium. Zijn territorium overlapt slechts met twee (anderhalf) van de drie wijfjesterritoria. Wat meteen ook verklaart waarom het jonge mannetje Georges zich lokaal kon vestigen vanaf de zomer van 2014.

We hebben wel goede aanwijzingen dat de adulte mannetjes in de zomer een groter gebied bestrijken en/of op zoek gaan naar nieuwe gebieden met wijfjes. In landschappen met een dicht wegennet en kleine en geïsoleerde boomarterpopulaties in verspreid liggende bossen betekent dit al gauw grote zwerftochten met hoog risico op verkeerssterfte. Zo dook in juni 2014 uit het niets een 'vreemd' volwassen mannetje op als verkeersslachtoffer op de Weimanstraat.

Er blijven echter nog een aantal open vragen: hebben we in Sinaai te maken met een relictpopulatie of een recente rekolonisatie en hoe verhoudt de populatie zich tot andere populaties: waar zitten de dichtstbijzijnde gevestigde boomarters en in hoeverre is er uitwisseling? We hebben alvast van alle gevangen en dood gevonden boomarters het nodige genetisch materiaal verzameld. We zijn er in die context van overtuigd dat ook kleine boscomplexen een – onverhoopt – wezenlijke bijdrage kunnen leveren als landschappelijk steunpunt bij de ontwikkeling en het herstel van een ruimtebehoevende 'bossoort' als de boomarter in een sterk versnipperde, bosarme regio als Vlaanderen.

Boomartermonitoring Waasland: nog steeds geen boomarters buiten Sinaai... - Marternieuws 17

De vraag hoe het gesteld is met boomarteraanwezigheid in naburige boscomplexen rond Sinaai is van bij het begin onlosmakelijk verbonden geweest met de vragen die rezen tijdens het boomarteronderzoek in Sinaai. In het geval van langdurige vestiging van boomarters in duurzaam populatieverband zou je verwachten dat naburige boscomplexen evenzeer bezet zijn. In 2008 hebben we alle grotere bossen in de streek al eens bemonsterd met fotovallen, zonder resultaat. In 2014 deden we het nog eens over, met betere fotovallen dan in 2008, én op meer locaties dan in 2008. De bossen waar het voorbije jaar fotovallen stonden opgesteld waren: het Heidebos, het Puyenbroek, de Eénbes, het Kloosterbos, het Wullebos, de Bekaf en het Stropersbos. Net zoals in 2008 werd er naar gestreefd om minstens één fotoval per vierkante kilometer potentieel geschikt leefgebied te installeren met lokstof en lokvoer. In de grotere boscomplexen kwam dit neer op vijf fotovallen die simultaan actief waren. In enkele sterk verkavelde bossen zoals in het gebied 'Bekaf' is dit niet gelukt omwille van de vele private eigendommen. Op elke locatie bleven de fotovallen minstens vijf weken actief.

Net zoals in 2008 leverde dit geen boomarters op. Steenarter werd evenmin vastgesteld, en blijkt nog steeds geen vaste voet aan de grond te hebben in de regio. Bunzing en hermelijn daarentegen lieten zich wel vlot fotograferen, hoewel de plaatsing van de fotovallen niet aangepast werd aan het habitatgebruik van deze soorten. Bunzing werd gefotografeerd in het Puyenbroek, de Eénbes, het Heidebos, het Wullebos en het Stropersbos. Het gaat om tien verschillende fotosequenties verdeeld over zeven fotovallocaties. Hermelijn werd gefotografeerd in het Heidebos (één locatie, één sequentie) en de Bekaf (één locatie, twee sequenties). Het feit dat we zo vlot bunzingen fotografeerden is alvast ook een bewijs dat de techniek ons niet in de steek heeft gelaten. Het lijkt er dus sterk op dat er effectief geen boomarters gevestigd zijn in die gebieden. Althans niet in 2014.